

Eesti mustrid ilma laande laiali

Aino Praakli

Eesti mustrid ilma laande laiali

Estonian patterns all around the world

Toimetanud ja keeleteoimetanud / editors Pii Rand, Ele Jaagusoo
Inglise keelde tõlkinud / translator Kristina Meltsov
Tõlke toimetanud / translations editor Tiina Kirss
Kujundanud / designer Peeter Paasmäe

Fotod Aino Praakli, Peeter Paasmäe, Riina Piir ja Eesti Rahva Muuseumi kolleksioonidest
Joonised lk 272 Saara Kirjastuselt

ISBN 978-9949-85-052-5

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

www.tnp.ee

Sisukord

Sotsialismist kapitalismi	9	Pühalepa	ERM 5735ab	56	
<i>From socialism to capitalism</i>	13	Pühalepa	ERM A 509:3023ab	57	
Sissejuhatus	17	Reigi	ERM 5642	58	
<i>Introduction</i>	19	Reigi	ERM A 768:2ab	59	
		Reigi	ERM A 509:3003ab	60	
		Reigi	ERM A 509:2645ab	61	
HARJUMAA kindakirjad		JÄRVAMAA kindakirjad			
<i>Mitten patterns of HARJU COUNTY</i>	20	<i>Mitten patterns of JÄRVA COUNTY</i>		63	
Hageri	ERM A 565:61	22	Ambla	ERM 16270b	64
Hageri	ERM A 565:85	23	Järva-Jaani	ERM 8319	65
Hageri	ERM A 565:266	24	Järva-Jaani	ERM A 636:9ab	66
Hageri	ERM A 509:3028	25	Järva-Madise	ERM A 736:164	67
Harju-Madise	ERM A 559:116	26	Koeru	ERM 13543	68
Juuru	ERM A 509:2686	27	Koeru	ERM A 509:2831	69
Jöelähtme	ERM A 509:2872	28	Peetri	ERM A 509:2823	70
Jöelähtme	ERM A 509:3118	29	Türi	ERM 445	71
Jüri	ERM A 509:2874	30	Türi	ERM A 635:35	72
Jüri	ERM A 509:2883ab	31	Türi	ERM A 635:43	73
Jüri	ERM A 509:2638	32			
Jüri	ERM A 509:3117	33	LÄÄNEMAA kindakirjad		
Keila	ERM A 509:3131	34	<i>Mitten patterns of LÄÄNE COUNTY</i>	74	
Keila	ERM A 447:248	35	Hanila	ERM A 509:2738	76
Kose	ERM A 565:1237	36	Karuse	ERM A 509:3016	77
Kuusalu	ERM A 248:19a	37	Kirbla	ERM A 949:45ab	78
Kuusalu	ERM A 816:32	38	Kirbla	ERM A 949:43ab	79
Nissi	ERM A 509:3113	39	Kullamaa	ERM A 248:14	80
Nissi	ERM A 509:3115ab	40	Lihula	ERM A 509:2701	81
Nissi	ERM A 509:2827	41	Lääne-Nigula	ERM 10792	82
Rapla	ERM 9777	42	Martna	ERM 10016	83
Rapla	ERM A 565:282	43	Mihkli	ERM A 293:139	84
Risti	ERM 9526	44	Märjamaa	ERM A 509:2913	85
Risti	ERM 9435	45	Märjamaa	ERM 11622	86
Tallinn	ERM A 249:37ab	46	Märjamaa	ERM 11515/ab	87
			Noarootsi	ERM A 707:21	88
HIIUMAA kindakirjad			Ridala	ERM A 509:3015	89
<i>Mitten patterns of HIIU COUNTY</i>	48		Varbla	ERM A 509:3039	90
Hiiumaa	ERM A 290:709	50	Vigala	ERM 9820	91
Emmaste	ERM 5461	51	Vigala	ERM 9825	92
Emmaste	ERM A 447:242b	52	Vormsi	ERM A 509:2729	93
Emmaste	ERM A 509:2955	53			
Käina	ERM A 509:3007	54			
Pühalepa	ERM A 247:3	55			

PÄRNUMAA kindakirjad				Meremäe	ERM A 761:5ab	139
<i>Mitten patterns of PÄRNU COUNTY</i>				Meremäe	ERM A 761:4ab	140
Audru	ERM 2722	96	Meremäe	ERM A 751:232ab	141	
Audru	ERM 6686	97	Meremäe	ERM A 751:230ab	142	
Halliste	ERM A 509:2783	98	Meremäe	ERM A 751:228ab	143	
Häädemeeste	ERM 2977	99	Meremäe	ERM A 751:19ab	144	
Häädemeeste	ERM 2932	100	Meremäe	ERM A 761:11ab	145	
Karksi	ERM A 642:126	101	Meremäe	ERM A 761:12ab	146	
Karksi	ERM A 279:54	102	Meremäe	ERM A 761:15ab	147	
Pärnumaa	ERM 786	103	Meremäe	ERM A 761:13ab	148	
Pärnu-Jaagupi	ERM A 119:136ab	104	Meremäe	ERM A 761:16ab	149	
Pärnu-Jaagupi	ERM A 119:137		Meremäe	ERM A 509:2681ab	150	
	(A 273:191)	105	Lobotka	ERM A 665:78	152	
Saarde	ERM 18091	106	Lobotka	ERM A 828:4ab	153	
Tori	ERM 7365	107	Lobotka	ERM A 828:7ab	154	
Tõstamaa	ERM 4225	108	Irboska	ERM A 761:18	155	
Vändra	ERM A 648:137ab	109	Irboska	ERM A 771:45	156	
Kihnu		110	Irboska	ERM 6514/1-2	157	
Kihnu	ERM A 290:756	111	Pankjavitsa	ERM 6507/1-2	158	
Ruhnu	ERM A 509:5268ab	112	Petseri	ERM A 771:4ab	159	
			Petseri	ERM A 771:3ab	160	
			Petseri	ERM A 666:6ab	161	
SAAREMAA kindakirjad				Petseri	ERM A 664:37ab	162
<i>Mitten patterns of SAARE COUNTY</i>				Petseri	ERM A 782:17ab	163
Jaani	ERM A 509:2822	116	Petseri	ERM A 751:42ab	164	
Kaarma	ERM A 509:2948	117	Vilo	ERM A 751:43ab	165	
Karja	ERM 16853b	118	Vilo			
Karja	ERM A 290:682b	119				
Karja	ERM A 652:44ab	120	TARTUMAA kindakirjad			
Kihelkonna	ERM A 290:688ab	121	<i>Mitten patterns of TARTU COUNTY</i>			
Muhu		122	Kambja	ERM 7503/b	168	
Muhu	ERM A 509:2751	124	Kambja	ERM 7454a	169	
Muhu	ERM A 861:20	125	Kodavere	ERM 13628	170	
Muhu	ERM A 861:21	126	Kursi	ERM A 778:94	171	
Mustjala	ERM A 290:696	127	Laiuse	ERM A 629:99ab	172	
Pöide	ERM A 509:2970ab	128	Laiuse	ERM A 553:11ab	173	
Pöide	ERM A 763:46ab	129	Laiuse	ERM A 629:135ab	174	
Pöide	ERM A 751:259ab	130	Maarja-Magdaleena	ERM A 36:16/b	175	
Pöide	ERM A 652:5ab	131	Maarja-Magdaleena	ERM A 35:7	176	
Pöide	ERM A 565:1483ab	132	Nõo	ERM A 905:6ab	177	
Pöide	ERM A 652:22ab	133	Otepää	ERM 13840	178	
			Otepää	ERM 13862	179	
			Otepää	ERM A 572:19	180	
SETUMAA kindakirjad				Otepää	ERM A 572:36	181
<i>Mitten patterns of SETU COUNTY</i>				Otepää	ERM A 572:49	182
Meremäe	ERM A 761:1ab	138	Otepää	ERM A 572:57	183	
Meremäe	ERM A 761:5ab	139	Otepää			

Otepää	ERM 13754/2	184	Viljandi	ERM 17965ab	225
Otepää	ERM 13754/3	185	Viljandi	ERM A 178:26ab	226
Palamuse	ERM A 778:57	186	Viljandimaa	ERM A 509:2670	227
Puhja	ERM 8986	187			
Puhja	ERM 9017/b	188	VIRUMAA kindakirjad		
Puhja	ERM 9083/1	189	<i>Mitten patterns of VIRU COUNTY</i>		228
Puhja	ERM 9083/3	190	Haljala	ERM A 509:2779	230
Rannu	ERM 4992	191	Jõhvi	ERM 17261/2	231
Rannu	ERM A 509:2764ab	192	Kadrina	ERM A 293:20b	232
Rannu	ERM A 446:29/ab	193	Lüganuse	ERM A 604:60	233
Rõngu	ERM A 293:185a	194	Lüganuse	ERM A 509:2866ab	234
Sangaste	ERM A 509:2807ab	195	Simuna	ERM A 509:2907	235
Sangaste	ERM A 571:26	196	Viru-Jaagupi	ERM 10451	236
Tartu	ERM A 771:132ab	197	Viru-Jaagupi	ERM A 293:43	237
Torma	ERM A 613:13ab	198	Viru-Jaagupi	ERM A 600:44ab	238
Võnnu	ERM A 671:40	199	Viru-Nigula	ERM A 565:93ab	239
Äksi	ERM 6989	200	Väike-Maarja	ERM 2277	240
			Väike-Maarja	ERM 12953	241
VILJANDIMAA kindakirjad			Väike-Maarja	ERM 13233	242
<i>Mitten patterns of VILJANDI COUNTY</i>		202	Väike-Maarja	ERM A 811:14ab	243
Helme	ERM 3457ab	204			
Helme	ERM 3527	205	VÕRUMAA kindakirjad		
Helme	ERM 3536	206	<i>Mitten patterns of VÕRU COUNTY</i>		245
Helme	ERM 3520	207	Hargla	ERM A 509:2797ab	246
Helme	ERM 3529	208	Kanepi	ERM A 574:52ab	247
Helme	ERM A 644:224	209	Kanepi	ERM A 574:44	248
Kolga-Jaani	ERM 14049ab	210	Kanepi	ERM A 574:54ab	249
Kolga-Jaani	ERM 14145/ab	211	Karula	ERM A 570:39ab	250
Käpikukirjaline kampsun – kirikinda uus elu		212	Põlva	ERM A 584:18ab	251
<i>Mitten-patterned jumper – new life of patterned mitten</i>		212	Rõuge	ERM A 584:48ab	252
Riina Piiri lühitutvustus		213	Rõuge	ERM A 584:57ab	253
<i>Brief introduction of Riina Piir</i>		213	Räpina	ERM 2630	254
Kolga-Jaani	ERM 14158	214	Urvaste	ERM 1130b	255
Kõpu	ERM A 564:916	215	Urvaste	ERM A 573:112ab	256
Paistu	ERM 5909	216	Vastseliina	ERM 8181/1-2	257
Paistu	ERM A 338:8ab	217			
Pilistvere	ERM 14891	218	Autori meespea kindakudujale		258
Pilistvere	ERM A 509:2802ab	219	<i>Author's reminder to the knitter</i>		260
Pilistvere	ERM 8212	220	Tänuõnad		263
Põltsamaa	ERM A 113:35	221	<i>Acknowledgements</i>		265
Suure-Jaani	ERM 15371	222	Lõppsõna		268
Suure-Jaani	ERM 703	223	<i>Epilogue</i>		269
Tarvastu	ERM A 509:2844ab	224	Kasutatud kirjandus / <i>References</i>		270
			Lühendid / <i>Abbreviations</i>		271
			Tingmärgid		272

Sissejuhatus

20. sajandi 90. aastatel „kupatati” mind ERMi näitusemajast (Kuperjanovi 9) muuseumi tookordsesse peamajja (Veski 32) kindakogusid uurima, kus asuvat need tõelised eesti kindad. Mingi kogus neid oli nii tavakülastajale kui hobikudujale kogu aeg näha olnud ka püsinäituse avatavates sahtlites.

Tagantjärele mõtlen, et minu jaoks oli see suur nali, sest näitusemajas olid juba müügil minu poolt kootud tõelised etnograafilised kindad, mis olid saanud heakskiidu kriitilise pilguga tekstiilikunstniku Anu Raua poolt. Nende „tõeliste” kohta oli ju miskit kirjandust ka nõukogude ajal ilmunud ja muide ... nii mõnegi vana raamatu hind antikvariaatides paisus uuel Eesti ajal kuni kümme korda kallimaks. Inimesed armastasid omapäi pusida, sest alguses oli uurijaid Veski 32 – tõelisi ja teistsuguseid – vist ainult 100 inimest aastas.

Mäletan, et mõnel päeval unistasin uurijate ruumi vaiksete seinte vahel päris üksi. Kui tahtsin neid tõelisi kindaid laual puuvillaste kinnastatud kätega igast küljest uurida, siis pidin telefonitsi (e-posti aadressi mul siis veel polnud) ette teatama, sest vahel tuli koguhoidjatel museaale numbrite järgi otsida redeliga lae alla ronides ... Mina võisin samal ajal teises toas otsida pearaamatust (kolm maast laeni raskeid raamatuid täis kappe) samade numbrite järgi kudumite kirjeldusi, mida 100 aasta jooksul erinevad inimesed olid sinna kirjutanud algul käsitsi, hiljem kirjutusmasinaga.

Eeskirjade järgi pidin kartoteegist ennekõike numbri otsima, seejärel pearaamatust uurima kirjapandut ja siis mõtlema ... mida ma õieti tahan? Klient on ju kuningas ja soove täideti usinasti. Lihtsalt huumori mõttes kedagi „lae alla ronima” saata polnud ilus tegu, aga oma oskamatuses võisin ma sellega vahel hakkama saada küll.

Olen aastate jooksul kogunud andmeid eesti kinnaste kohta ERMi kartoteekidest ja pearaamatust. Mul on käsitsi täis kirjutatud vihikuid kihelkondade kaupa, mõnest maakonnast (mul on neid 11) lausa kõikide kihelkondade kohta.

Mulle väga meeldib veebipõhine andmebaas *www.muis.ee*. Minu jaoks on see lausa lõputu infoallikas. 24 tundi ööpäevas avatud kõigile vaatamiseks, joonistamiseks, märkmete tegemiseks kas siis arvutisse või vihikusse.

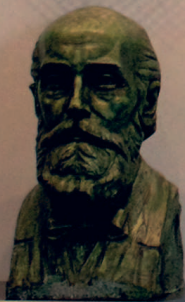
Selles raamatus on muustritega kudumid esitatud järgmiselt:

- 1) ERMi kinnaste järgi rekonstrueeritud uued värvilised kudumid, põhiliselt kindad. Kirjeldused: osalt ERMi andmebaasidest, midagi uutest kudumitest, lisaks enda kommentaarid;
- 2) värviline mustrileht;
- 3) ERMi kinnaste ja nende mustriribade fotod valikuliselt. Neid ja palju teisi museaale saab 2016. aasta lõpus jälle ka ligilähedalt vaadata mitmel moel, aga seekord juba Raadil ERMi uues peamajas.

Tekstis esinevad legendid kinnaste kohta on enamasti esitatud muutmata kujul.

EESTI RAHVA MUUSEUM

Estonian National Museum

JAKOB HURT

1839 - 1907

Introduction

In the 1990s, the staff at the ENM exhibition hall (Kuperjanovi 9) directed me to the former main building of the museum (Veski 32) to study the mitten collections; this was said to be the depository of real Estonian mittens. Some of them were always on display for regular museum guests and hobby knitters in the drawers of the permanent exhibition.

When looking back, I think that it was a big joke for me, because my authentic ethnographic mittens were already on sale in the exhibition hall, approved by Anu Raud, a textile artist with critical eye. Some materials regarding these “authentic” items had been published in the Soviet times as well; by the way – the price of several old books increased tenfold in antique stores during the new Estonian time. People loved to create things with their own hands. Initially, the annual number of people examining the collections at Veski 32 was around 100.

I remember the days when I was the only person in the quiet researcher’s room. In order to study these original mittens (while wearing cotton gloves), I had to telephone in advance (I did not have an e-mail address back then), because on some occasions, the collections managers had to climb the ladder to find the artefacts stored right beneath the ceiling... At the same time, I was free to look for the descriptions of these mittens in the next room, browsing through the main catalogue (which consisted of three huge storages full of heavy books), handwritten or machine-typed by various people over the period of 100 years.

According to the rules, I first had to find the number from the file cabinet, check the material in the main catalogue, and then mull over what I actually wanted... The customer is king and my wishes were quickly fulfilled. It was not a nice thing to send someone to climb the ladder just for fun, but I might have done so, because my own knowledge was so poor at the time.

Over the years, I have collected data about Estonian mittens from the files and main catalogue of ENM. I have booklets full of hand-written texts about mittens from various parishes; for some counties (11 to be exact), I have collected information about all parishes.

I really enjoy the online database www.muis.ee. For me, it represents an endless source of information. It is open 24/7 and everyone can look at it, copy the patterns or take notes, either digitally or manually.

The patterned knitwear in this book is presented as follows:

- 1) New colourful knitwear (mainly mittens) recreated based on ENM items. Descriptions: partially from ENM databases, a few words about the new works, and the author’s own comments;
- 2) Coloured pattern sheet;
- 3) A selection of photos of ENM mittens and patterned strips thereof. By the end of 2016, when the new main building of the ENM is opened at Raadi, Tartu, these and many other artefacts will again be available for a closer look through various means by the end of 2016. The legends about the mittens described in the text are presented unaltered.

HARJUMAA kindakirjad

Põhja-Eesti kindakirjad on lihtsad ja tagasihoidlikud, paikkonna omapära on vähe märgatav. Kahjuks on ERMis endiselt vähe Harjumaalt pärit kindaid, nõnda ei saa kinnaste nappuse tõttu teha üldistavaid järeldusi kindamustrite kohta. [---]

Harjumaa kirikindad on *geomeetrilise mustri*ga. Enamik neist on kootud kaht värvi keskmise jämedusega villasest lõngast. Kirikinnaste kaunistamiseks on kasutatud täppe, kolmnurki, rist- ja rööpkülilikuid, kaldruute ja mitmetahulisi tähti. Kirjamotiivid kulgevad kindal enamasti ristridadena, aga leidub ka kordusmotiividest või sõrestiku sisse paigutatud ornamendist koosnevaid kirju. Niisugused kindamustrid olid levinud mitmel pool Eestis.

20. sajandi algusest pärit ühes kirjutises mainitakse *kärbsekirja* kui tolle aja levinumat kindamustrit. Kududa oli seda lihtne ja jõukohane igaühele. [---]

Nissi kandis kooti kinda randmeosa enamasti 8 cm pikkune, 2 silmust parem-, 1 pahempidikoos. Sageli kaunistati kinda randmeosa kirjalõnga triipudega. Põhilõngaks kasutati lambahalli või kivisamblaga värvitud beežikaspruuni, kirjad kooti valge ja mustaga.

Mitten patterns of HARJU COUNTY

North-Estonian mitten patterns are simple and modest; they have no distinctive regional features. Regrettably, the collection of mittens from Harju County is still limited in ENM; since there are so few of them, it is impossible to make generalisations about mitten patterns. [---]

Patterned mittens from Harju County have *geometrical patterns*. The majority of them are made of medium woollen yarn in two colours. Patterned mittens are decorated with dots, triangles, rectangles and parallelograms, lozenges and multifaceted stars. Pattern motifs are usually positioned in rows across the mitten, but there are also patterns with recurrent motifs or ornaments placed in a frame. Such mitten patterns were common in several locations across Estonia.

A written source dating back to the early 20th century mentions the *fly pattern* as one of the most common mitten patterns of that time. It was easy to knit. [---]

Mittens knit near Nissi usually had an 8 cm ribbed cuff – knit 2, purl 1. The cuff was often embellished with stripes made with pattern yarn. The basic yarn was sheep grey or moss-dyed beige; patterns were knit with white and black yarn.

Muutusi võib märgata alates 1950. aastatest, kui kindakirju hakati rohkem võtma muustrilehtedest. Tihti kooti kindaseljale üks või mitu suuremat geomeetrilist motiivi, peopesa ja põial kirjati väiksema lihtsama mustriga.

Vanu kindakirju kootakse Harjumaal tänapäevalgi. [---] ERMi praegune Harjumaa kindakogu on üsna väike: Rapla – 27, Hageri – 26, Jüri – 15, Nissi – 13, Keila – 13, Risti – 10, Juuru – 6, Jõelähtme – 4, Harju-Madise – 4, Harju-Jaani – 2, Kuusalu – 1, Kose – 1.*

* Andmed võetud Virve Tuubeli 1988. aastal ajakirjas Nõukogude Naine (veebruar) ilmunud artiklist. Lühendanud Aino Praakli.

Certain changes occurred in the 1950s, when mitten patterns were more frequently taken from pattern sheets. The back of the mitten was often decorated with one or several larger geometrical motifs, while the palm and thumb featured smaller and simpler patterns.

Old mitten patterns are used in Harju County even today. [---] The number of mittens originating from Harju County in the ENM collection is rather limited: Rapla – 27, Hageri – 26, Jüri – 15, Nissi – 13, Keila – 13, Risti – 10, Juuru – 6, Jõelähtme – 4, Harju-Madise – 4, Harju-Jaani – 2, Kuusalu – 1, Kose – 1.*

* Information taken from the article by Virve Tuubel published in the journal Nõukogude Naine ('Soviet Woman') in 1988 (February issue). Abbreviated by Aino Praakli.

NÕELUTUD KINDA (umbes 8 aastat vana) kinkis muuseumile 1960. aastal Elfride Põldmaa, kes elas Sutlema külas Sepa talus. Ta oli siis 68-aastane poe varustaja. Taustavärv hall, geomeetiline ornament musta ja valget värvi villase lõngaga. Kinda loodus 0,5 cm ulatuses musta lõngaga. Randmeosa kootud 2/2 soonikoes. Üldpikkus 33 cm, sellest ahendus 4 cm ja randmeosa 10 cm. Laba 10 cm lai, randmeosa pisut kitsam. Pöial 6,5 cm pikk ja 5 cm lai. Randmeosa lõpeb 2 cm laiuse halli triibuga, mustriks sees valge angoora lõngaga triip.

Riina Piir kudus uue kindapaari heledamat sorti halli lõngaga, kirjas kudumi musta ja valge lõngaga (nagu ERMi kinnas). Kinda pikkus 29 cm, sellest ranne 8,5 cm. Kahandused kahesilmuselised, labaosas ainult halli lõngaga. Kudumistihedus: 8 silmust 2 cm kohta.

***THIS MENDED MITTEN** (around 8 years old at the time) was donated to the museum in 1960 by Elfride Põldmaa, who lived in Sepa farm, Sutlema village. At the time of donation, she was 68 years old and worked as shop purveyor. The background colour is grey, with a geometrical ornament worked with black and white woollen yarn. Cast on with black yarn to the extent of 0.5 cm. Cuff has 2/2 ribbing. Overall length 33 cm, including decrease 4 cm and cuff 10 cm. The body of the mitten is 10 cm wide, cuff slightly narrower. Thumb length 6.5 cm and width 5 cm. The cuff ends with 2 cm wide grey band, patterned with white band made of angora yarn.*

Riina Piir knit the new pair of mittens with lighter grey yarn and patterned it with black and white yarn (like the mitten in ENM). Mitten length 29 cm, including cuff 8.5 cm. Two-stitch decreases, executed with grey yarn only in the body of the mitten. Gauge: 8 stitches = 2 cm.

